

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 16. martā Nr. 1-8/15

**Latvijas Republikas Saeimas
Juridiskās komisijas
Krimināltiesību politikas
apakškomisijas priekšsēdētājam
Andrejam Judinam**
saeima@saeima.lv

*Par viedokļa sniegšanu saistībā ar
personas tiesībām fiksēt tiesas gaitu*

Tiesībsargs ir saņēmis Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas priekšsēdētāja A. Judina lūgumu par viedokļa sniegšanu (reģistrēts: 11.02.2020. ar Nr.124) par likumprojekta "Grozījumi Kriminālprocesa likumā" (Nr.427/Lp13) pirms otrā lasījuma izstrādāto jauno Kriminālprocesa likuma 485. panta redakciju – "**Citu personu tiesības fiksēt tiesas gaitu**". Minētā panta redakcija ir izstrādāta ar mērķi palīdzēt žurnālistiem precīzāk un kvalitatīvāk atspoguļot tiesas procesu norisi krimināllietās. Likumprojektā ir paredzēts grozīt Kriminālprocesa likuma 485. pantu un izteikt to šādā redakcijā:

"485. pants Citu personu tiesības fiksēt tiesas gaitu

- (1) Citas personas, kuras nav tiesas darbinieki, tiesas sēdes laikā var izdarīt skaņu ierakstu, netraucējot tiesas procesu un informējot par to tiesu.
- (2) Attēla, kā arī skaņu un attēla ierakstu var izdarīt, ja to atļauj tiesa. Pirms šā jautājuma izlemšanas tiesa uzklausa apsūdzētā, viņa aizstāvja, prokurora, cietušā vai tā pārstāvja un liecinieka viedokli. "

Saskaņā ar Tiesībsarga likuma 11. pantu tiesībsarga funkcijās un uzdevumos ietilpst jautājumi, kas saistīti ar cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību aizsardzību, kā arī labas pārvaldības principa ievērošanu valsts pārvaldē. Izvērtējot Saeimas Juridiskās komisijas Krimināltiesību politikas apakškomisijas un Saeimas Juridiskās komisijas izstrādāto Kriminālprocesa 485. panta redakciju, tiesībsargs secina, ka likumprojekta izstrādes laikā ir nepieciešams izvērtēt krimināllietas dalībnieku tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību, tai skaitā datu aizsardzību, mijiedarbību ar tiesībām uz vārda un preses brīvību, kā arī sabiedrības tiesībām brīvi iegūt informāciju.

Personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, tostarp tiesības uz personas datu aizsardzību, ir nostiprinātas Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk: Satversmes) 96. pantā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk: Konvencija) 8. pantā. Interpretējot Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privāto dzīvi, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka šīs tiesības ietver dažādus aspektus. Tiesības uz privāto dzīvi nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās. Tās aizsargā indivīda fizisko un garīgo integritāti, godu un cieņu, identitāti un personas datus. Informācija par personu ietilpst minētā jēdziena saturā¹. Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk: ECT), tulkojot Konvencijas 8. pantu, ir atzinusi, ka jēdziena „privātā dzīve” tvērums ir plašs, tas aptver dažādus personas fiziskās un sociālās identitātes aspektus un to nav iespējams izsmeltoši definēt. Tādējādi informācija par personu un tās datu aizsardzība ietilpst tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā².

Satversmes 100. pants paredz, ka ikvienam ir tiesības uz vārda brīvību, kas ietver tiesības brīvi iegūt, paturēt un izplatīt informāciju, paust savus uzskatus. Vārda brīvības nozīmi demokrātiskas sabiedrības veidošanā uzsvēr Konvencijas 10. pants, nosakot, ka tiesības uz izteiksmes brīvību ietver uzskatu brīvību un tiesības saņemt un izplatīt idejas bez iejaukšanās no publisko institūciju puses. Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka vārda brīvība ietver cilvēka tiesības turēties pie saviem uzskatiem un brīvi tos paust. Šo tiesību īstenošanas priekšnoteikums ir brīvība saņemt un izplatīt informāciju, kas ir viens no vārda brīvības aspektiem³. Valsts var noteikt vārda brīvības ierobežojumus gadījumos, kad personas tiesības uz vārda brīvību tieši ietekmē citu personu tiesības, kā arī gadījumos, kad vārda brīvība rada nepārprotamus un tiešus draudus sabiedrībai⁴.

Kriminālprocesa norises gaitā valsts, izmantojot tiesībsargājošo institūciju pilnvaras, var iegūt ievērojumu informācijas apjomu par personas (tai skaitā, liecinieku, cietušo, īpaši aizsargājamo cietušo) privāto dzīvi. Veicot tiesas sēdes norises fiksēšanu, pastāv risks, ka minētā informācija var nonākt arī trešo personu rīcībā, kas var to izplatīt tālāk. Līdz ar to nepieciešamība līdzsvarot un aizsargāt personas tiesību uz datu aizsardzību no vienas puses un tiesības uz vārda brīvību no otras puses, ir nostiprināts arī Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa Regulas (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (turpmāk: Regula). Regulas preambulas 153. apsvērumā ir uzsvērta nepieciešamība saglabāt līdzsvaru starp vārda brīvības aizsardzību un personas tiesībām uz datu aizsardzību, īpaši ziņu arhīvos un preses bibliotēkās. (...) Lai vārda brīvības īpaši svarīgā loma katrā demokrātiskā sabiedrībā būtu pietiekami ņemta vērā, jēdzieni, kas saistīti ar šo brīvību, piemēram, jēdziens “žurnālistika”, ir jāinterpretē plaši.

Demokrātiskā sabiedrībā tiesību uz datu aizsardzību un tiesību uz vārda brīvību ievērošana un nodrošināšana ir vienlīdz nozīmīga. Vienlaikus valstij ir pienākums atbilstoši Kriminālprocesa likuma 1. pantam panākt krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu bez neattaisnotas iejaukšanās personas dzīvē. Likumdevēja un tiesību

¹ Satversmes tiesas 2005.gada 26.janvāra sprieduma lietā Nr.2004-17-01 10.punkts, Satversmes tiesas 2011.gada 14.marta spriedums lietā Nr.2010-51-01, 13.punkts.

² Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2000.gada 16.februāra spriedums lietā „*Amann v. Switzerland*”, Nr.27798/95, 65.punkts, Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2008.gada 4.decembra spriedums lietā „*S. and Marper v.the United Kingdom*”, Nr.30562/04 un Nr.30566/04, 66. un 103.punkts.

³ Satversmes tiesas 2015. gada 2. jūlija spriedums lietā Nr.2015-01-01, 11.1 punkts

⁴ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 2003.gada 5.jūnija spriedums lietā Nr.2003-02- 0106, Secinājumu daļas 1.punkts.

piemērotāja pienākums būtu atrast balansu starp minēto tiesību un interešu ievērošanas nodrošināšanu, lai vienlaikus netraucētu neatkarīgu kriminālprocesa norises gaitu tiesā.

Žurnālistikas galvenais mērķis ir nodrošināt informāciju un idejas sabiedrības interesēs, ietverot ne tikai preses tiesības brīvi izplatīt informāciju, bet arī sabiedrības tiesības brīvi saņemt informāciju. Bez šādas funkcijas nodrošināšanas, prese nevarētu veikt savu sabiedrības sarguņa funkciju⁵. ECT judikatūrā ir atzīts, ka attiecībā uz kriminālprocesa tiesvedības gaitas atspoguļošanu presē, šāda veida informācijas publicēšana pieder pie ļoti svarīgām, sabiedrību interesējošām tēmām, kas paredz preses tiesības un pienākumus atspoguļot notikumus, par kuriem sabiedrībai ir tiesības zināt, ciktāl informācijas publicēšana nepārkāpj normatīvajos tiesību aktos noteikto⁶.

Tiesībsargs atbalsta iniciatīvu, kas atļautu žurnālistiem precīzāk un kvalitatīvāk atspoguļot kriminālprocesa norisi, lai nodrošinātu sabiedrības interešu ievērošanu. Pozitīvi ir vērtējams apstāklis, ka atšķirībā no pašlaik spēkā esošās Kriminālprocesa likuma 485. panta redakcijas, tiesa uzklausīs visus krimināllietas dalībnieku viedokļus, taču lēmumu par atļauju vai aizliegumu fiksēt tiesas sēdes gaitu pieņems pati tiesa.

Vienlaikus jāatzīmē, ka izstrādātā Kriminālprocesa likuma 485. panta redakcija attiecas ne tikai uz žurnālistu, bet uz ikvienas personas, kas nav tiesas darbinieks, tiesībām fiksēt tiesas sēdes gaitu. Proti, personu loks, kuras būs tiesīgas fiksēt tiesas sēdes norisi, tiek paplašināts līdz jebkuras personas tiesībām veikt šāda veida darbības (arī ne tikai žurnālistikas vajadzībām sabiedrības interesēs). Ievērojot minēto, vēlos paust viedokli par konkrētā likumprojekta panta redakcijas nepieciešamo pilnveidošanu, lai nodrošinātu efektīvu krimināllietas dalībnieku tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību aizsardzību.

Kriminālprocesa likuma 450. pants paredz, ka krimināllietu ir iespējams iztiesāt atklātā tiesas sēdē vai slēgtā tiesas sēdē. Atklātuma princips nodrošina, ka Latvijas tiesās tiesvedība notiek atklāti, ja vien nepastāv likumā paredzētie ierobežojumi. Iepriekš minētā panta otrā daļa nosaka krimināllietu kategorijas, kas tiek izskatītas slēgtā tiesas sēdē (noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību un noziedzīgs nodarījums, ko ir izdarījis nepilngadīgais vai kas izdarīts pret nepilngadīgo, kā arī krimināllietu, kurā nepieciešams aizsargāt valsts vai adopcijas noslēpumu). Savukārt Kriminālprocesa likuma 450. panta trešajā daļā ir ietverti gadījumi, kad tiesa ar motivētu lēmumu var noteikt slēgtu tiesas sēdi. Ņemot vērā, ka krimināllietas izskatīšana slēgtā tiesas sēdē primāri tiek noteikta ar mērķi aizsargāt personas tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību un to aizsardzība prevalē pār sabiedrības tiesībām saņemt informāciju, tiesībsarga ieskatā Kriminālprocesa likuma 485. pants nebūtu piemērojams uz situācijām, kad krimināllietā tiek izskatīta slēgtā tiesas sēdē. **Tādējādi citu personu, kas nav tiesas darbinieki, tiesības fiksēt tiesas sēdes gaitu ir pieļaujamas vienīgi atklātās tiesas sēdēs.**

Regulas 4. panta 1. punktā ir noteikts, ka “personas dati” ir jebkura informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu (datu subjekts); identificējama fiziska persona ir tāda, kuru var tieši vai netieši identificēt, jo īpaši atsaucoties uz identifikatoru. Savukārt atbilstoši minētā panta 2. punktam, personas datu apstrāde ir jebkura ar personas datiem vai personas datu kopumiem veikta darbība vai

⁵ Eiropas Cilvēktiesību Lielās palātas 2017.gada 27.jūnija spriedums lietā “*Satakunnan Markkinaporssi Oy and Satamedia Oy v. Finland*”, Nr.931/13, 125.punkts, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā “*Bladet Tromsø and Stensaas v. Norway*”, Nr. 21980/93, 59.punkts un 62.punkts.

⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2000.gada 3.oktobra spriedums lietā “*Roy and Malaurie v. France*”, Nr.34000/96.

darbību kopums. Personas balss skaņas ieraksta veikšana tiesas sēdes laikā Regulas izpratnē ir klasificējama kā personas datu apstrāde, jo personas balss var palīdzēt identificēt konkrētu personu. Tiesas sēdes gaitas fiksēšana ar tehniskiem līdzekļiem ir primāri saistīta ar vēlēšanos saņemt informāciju un dzirdēt tiesas sēdes norisi, tādējādi tiesībsargs nesaskata nepieciešamību atšķirīgi regulēt gadījumus attiecībā uz skaņas ieraksta veikšanu tiesas sēdē no situācijām, kādās tiesas sēdes tiek fiksētas ar attēla, kā arī skaņu un attēla ierakstu. Lai gan personas attēla uzņemšana vai filmēšana tiesas sēdes laikā var lielākā mērā traucēt tiesas sēdes norisi nekā audioieraksta veikšana, uzmanība būtu pastiprināti pievēršama tieši personas privātuma aizsardzības garantijām. Ņemot vērā kriminālprocesa specifiku, kā arī nepieciešamību primāri aizsargāt cietušās personas vai liecinieka tiesības un intereses, tiesībsarga ieskatā arī par skaņa ieraksta veikšanu vajadzētu saņemt tiesas atļauju un pirms jautājuma izlemšanas tiesa uzklautu apsūdzētā, viņa aizstāvja, prokurora, cietušā vai tā pārstāvja un liecinieka viedokli.

Raugoties no tiesību piemērošanas viedokļa, likumprojekta anotācijā vajadzētu iestrādāt norādi, ka citas personas, kuras nav tiesas darbinieki, var izdarīt skaņu, attēla, kā arī skaņu un attēla ierakstu lūdzot atļauju tiesai un pamatojot, kādēļ persona vēlas fiksēt tiesas sēdes norisi. Datu subjektiem, kas šajā gadījumā ir krimināllietas dalībnieki, ir tiesības noskaidrot datu apstrādes nolūku. Ņemot vērā, ka likumprojektā izstrādātajā Kriminālprocesa likuma 485. panta redakcijā ir nostiprinātas citu personu, kuras nav tiesas darbinieki, tiesības fiksēt tiesas gaitu, jānorāda, ka minētais formulējums paver iespēju ļoti plašam personu lokam, ne tikai žurnālistiem, fiksēt tiesas sēdes norisi ar tehniskiem līdzekļiem. Attiecīgi, lai novērstu iespējamus krimināllietā iesaistīto personu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību pārkāpumus, kā arī palīdzētu krimināllietas dalībniekiem un tiesai izlemt jautājumu par atļauju vai aizliegumu fiksēt tiesas sēdi, personai būtu jānorāda, kādam mērķim tā vēlas fiksēt tiesas sēdes norisi un ievākt personas datus. Vienlaikus nebūtu atbalstāma situācija, kādā persona norādītu pārāk vispārīgu personas datu apstrādes mērķi. Piemēram, žurnālistam vajadzētu norādīt savu profesiju, kā arī to, ka personas datu apstrāde tiek veikta žurnālistikas interesēs, lai nodrošinātu sabiedrības tiesību uz informāciju ievērošanu. Savukārt situācijā, kādā tiesa atļauj citām personām, kuras nav tiesas darbinieki, fiksēt tiesas sēdes norisi, tiesai būtu jābrīdina personas par atbildību, kas tām var iestāties par Regulā noteikto prasību vai citos normatīvajos tiesību aktos noteikto prasību pārkāpumiem.

Noslēgumā vēlos norādīt, ka Konvencijas 13. pantā ir nostiprināts valsts pienākums izveidot efektīvu tiesību aizsardzības mehānismu, kurā persona varētu vērsties situācijās, kādās konstatējams iespējams cilvēktiesību pārkāpums. Tādējādi būtu apsverams arī jautājums par negatīva tiesas lēmuma apstrīdēšanas kārtību.

Ar cieņu

Tiesībsargs

J. Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu.